

G eandeweï

KERKBLAD

Jaargang 28 - nummer 9
vrijdag 7 mei 2021
editie Leeuwarden

6. David und Goliath, 1. Samuëls 17, 51. David nahm des Riesen Schwert und bieh ihm den Kopf ab. Flucht der Philister. Jubel der Israeliten.

Foto: Willem Wilstra

Protestantse
Kerk

In bysûndere platebibel

'Gaat 'The 100' over
de Bijbel? Echt waar?'

Opruimen

Door de tralies
schijnt de zon

Column Conrad Berghoef

'De Bijbel is dichterbij dan je denkt.' Ik hoorde het mezelf zeggen tijdens de les. We hadden het over een serie op Netflix: *The 100*, erg populair onder jongeren. Het meisje dat dat over de serie was begonnen, keek me met grote ogen aan. 'Gaat *The 100* over de Bijbel? Echt waar? Maar het is sciencefiction.'

Tja. Even heel in het kort: de serie *The 100* gaat over onze aarde in de verre toekomst. De planeet is onleefbaar geworden door een kernoorlog. Zo'n 100 jaar na deze verschrikkelijke ramp cirkelt boven de aarde een ruimtestation met overlevenden. Vanuit dit station worden criminele jongeren naar de aarde gestuurd om te kijken hoe de overlevingskansen daar zijn. Genoeg aanleiding om (voorlopig?) zeven seizoenen te vullen. Niet elk seizoen is even goed trouwens.

Wat het met de Bijbel te maken heeft? Dat ruimtestation heet de Ark, het bestaat uit twaalf compartimenten - twaalf stammen eigenlijk - en er vindt een epische tocht plaats door de woestijn, op weg naar een 'City of Light'. Eigenlijk, zo zei ik tegen de studente van wie ik wist dat ze van christelijke huize is, is de serie in de eerste seizoenen een samenvatting van Genesis en Exodus in een hypermodern jasje.

Ze dacht even na. 'Maar dat geldt dan toch voor meer series?' Dat had ze niet moeten zeggen. Ze kwam nu op mijn favoriete terrein: de intertekstualiteit. De Bijbel eechoot door in de kunst. Niet alleen in de zogenaamde 'verheven' kunst als schilderijen van Salvador Dali of boeken van Maarten 't Hart, maar ook in series op Netflix. Soms enigszins verborgen, zoals het Messias-thema in zombie-apocalypsserie *The Walking Dead*. Maar er zijn ook series die met zichtbaar genoeg citeren uit de Bijbel, zoals de populaire politiserie *Lucifer*. De duivel wordt in deze serie neergezet als een uiterst charmante, maar ook enigszins tragische figuur die zich verveelde in de hel, en nu in Los Angeles opduikt. Zijn grootste talent - mensen ontlokken wat hun grootste verlangen is - maakt hem niet alleen geschikt als nachtclubbeigenaar, maar ook als rechercheur. Best vermakelijk, als je je gevoel voor logica even achterwege laat.

De studente zei een paar weken later dat ze sommige series nu wat anders bekeek, want 'je gaat het pas zien als je het doorhebt'. Tja, welke profet uit het Oude Testament zei dát ook alweer?

Conrad Berghoef (1970) uit Drachten werkt als docent op ROC Friese Poort

Meditatie Griet en Hansje

Iemand die als vreemdeling in jullie land verblijft, mag je niet onderdrukken. Behandel vreemdelingen die bij jullie wonen als geboren Israëlit. Heb hen lief als jezelf, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte. Ik ben de HEER, jullie God.

Leviticus 19: 33 -34

door ds. Corry Nicolay

Het gewone en vanzelfsprekende van ons geloof valt op wanneer er mensen zijn die een ander, hun eigen geloof net zo gewoon en vanzelfsprekend vinden. Hierover las ik een prikkelend verhaal over Hans en Grietje. Wacht, andersom, het gaat over Griet en Hansje.

'Het huisje is van suikergoed, de heks is een kwaaië; maar waar moeten ze heen nu ze de weg zijn kwijtgeraakt in dat warrelige bos vol bomen?'

Griet neemt de leiding. Zij is nu eenmaal wat dapperder en slimmer. Bovendien is het best mogelijk dat zij beter overweg kan met deze helse heksenwereld. Ze zegt tegen Hansje dat hij achter een boom moet wachten, loopt het pad op en klopt op de deur.

De heks laat haar binnen. Hansje is bang. Zie je wel, het huisje van suikergoed heeft Griet opgeslokt en opgegeten. Na een tijdje gaat de deur weer open. Griet roept: 'In orde, Hansje, je kunt binnenkomen'.

Maar Hansje weet wel beter, hij is bang en holt terug naar huis. Als hij later groot is, zal hij dat slechte van katoen geven. Maar Griet rent niet weg want het is goed en veilig in het huisje, ze wordt helemaal niet opgeslokt. Griet blijft.'

Nieuwe mogelijkheden

In het verhaal is Griet nieuwsgierig naar dat andere en gaat op onderzoek uit. Ze ontdekt dat het anders is dan de meeste mensen denken. Het is niet eng en gevaarlijk, maar zit vol smakelijke nieuwe mogelijkheden. Het slokt haar niet op, ze eet ervan en blijft zoals ze is. Ze voelt zich veilig en blijft. Hansje vertrouwt

het niet en wil er tegen strijden. De nieuwsgierige open Griet-houding staat tegenover een 'ik weet het wel'-Hansje-houding.

Eerlijke omkeereffect

De bijbel wijst in Leviticus 19: 33 en 34 op het eerlijke omkeereffect: de ander liefhebben als jezelf, 'want u was zelf vreemdeling in Egypte'. Jezus was een vluchtelingenkind in Egypte. Ons geloof kan dan niet het 'wapen' zijn om de ander te be/veroordelen, ons geloof moet juist een brug vormen naar de ander.

Jezus vat de grote levensrichtlijn kort maar krachtig samen: 'Behandelt de ander net zoals jezelf behandelt wilt worden'. (Lucas 6:31 en Matteus 7:12)

Ons eerste doel kan niet zijn anderen aan ons gelijk te maken. Maar wel aan medemensen Gods beeld uit dragen door ons spreken en handelen. Wel gelijkwaardig, niet gelijkvormig!

Drie richtlijnen zijn belangrijk vanuit Gods droom en inspiratie: vrijheid creëren en in stand houden - rechtvaardigheid leven - liefde bewijzen.

Drie werk-woorden! Zo kunnen we veel kostbaars bijdragen aan het samen leven, zo kleurrijk als we zijn.

Gelukkig zijn er steeds meer mensen die ontdekken dat een ander geloof geen heksen-terrein is. Het kleurrijke huisje van suikergoed is eetbaar, het slokt je niet op.

Stap er in, proef ervan én blijf vooral jezelf.

ds. Corry Nicolay is mede-oprichter en vijftien jaar voorzitter van het Platform Levensbeschouwing in Kleurrijk Friesland

Breng foto's tot leven met de Geandewei-app

Sommige artikelen in Geandewei zijn voorzien van een rood fotoestel-icoontje. Dit betekent dat u de foto kunt scannen met de Geandewei-app om een filmpje of een andere interactieve toepassing te starten. U vindt de app in Google Play (Android) of de App Store (Apple). Installeer hem en volg de volgende instructies om uw drukwerk tot leven te brengen:

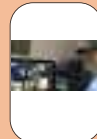
Klik op het foto-icoon in de app op uw telefoon of tablet

Richt de telefoon of tablet op de foto in uw papieren blad

Het bijbehorende filmpje speelt automatisch

Leesrooster

Week 19, 9 t/m 15 mei

zondag	Jozua 23:1-16
maandag	Jozua 24:1-13
dinsdag	Jozua 24:14-28
woensdag	Jozua 24:29-33
donderdag	1 Johannes 4:1-10
vrijdag	1 Johannes 4:11-21
zaterdag	1 Johannes 5:1-12

Week 20, 16 t/m 22 mei

zondag	1 Johannes 5:13-21
maandag	Ezechiël 40:1-16
dinsdag	Ezechiël 40:17-37
woensdag	Ezechiël 40:38-47
donderdag	Ezechiël 40:48-41:15a
vrijdag	Ezechiël 41:15b-26
zaterdag	Psalm 104:1-18

Persoonlijk Opruimen

Dit is mijn laatste artikel als redactielid van *Geandewei*. Eind mei ga ik met emeritaat en verlaat ik de regio die ik in de redactie van *Geandewei* vertegenwoordigde. Het is dan ook logisch dat ik terugtreed. Het is een van de dingen, waarvan ik deze weken afscheid neem. Allerlei dingen gebeuren voor het laatst. Eigenlijk is dat voor een deel al vervroegd begonnen door de pandemie die we nu beleven, maar daar wil ik het nu niet over hebben.

door ds. S. Boukes

Oud papier

Een deel van de dag waarop ik dit artikel schrijf heb ik besteed aan opruimen. Ik verhuis straks naar een kleinere woning, en ben altijd slecht geweest in het weggooien van dingen. Allerlei oude papieren van jaren geleden heb ik nog - ik kom nog uit het predigitaal tijdperk. Ze lagen vredig te soezen achter het schot van een van mijn slaapkamers in de hoop op een goede dag als belangrijk herontdekt te worden. Het is ze niet gegund, want deze week is het in Damwâld ophaaldag van het oud papier en daarom was het vanmiddag een goed moment de zaak op te ruimen.

Wat de tijd doet

Wie er ervaring mee heeft zal weten, dat daar twee kanten aan zitten. Aan de ene kant kom je al opruimend soms verrassingen tegen, dingen waarvan je vergeten had dat je ze nog had. Aan de andere kant merk je, dat het meeste weinig waarde meer heeft. Je merkt wat de tijd met ons doet. Dingen waar je vroeger druk mee was, hebben hun betekenis verloren.

Zo vond ik allerlei verslagen van vergaderingen van de classes en de Particuliere Synoden waarbij ik betrokken ben geweest - maar nu weet bijna niemand meer wat een Particuliere Synode was. Je kunt het met een gerust geweten wegdoen.

Ik vond stapels oud catechisatiemateriaal, maar de catechese van jaren geleden bestaat niet meer. Ik vond aantekeningen voor preken waarvan ik ooit dacht dat die misschien nog eens nuttig zouden zijn - het gaat rigoreus weg.

Prediker

Toen ik de dozen zag staan, klaar om afgevoerd te worden om nog een paar centen - want de prijs voor oud papier is laag - voor ons jeugdwerk op te leveren, moest ik de Prediker gelijk geven: 'Lucht en leegte, alles is leegte' - nou ja, niet álles misschien, maar wel heel veel. Als ik de Bijbel mag geloven, is die wat trieste conclusie een teken, dat je wijs bent geworden. Het kon zelfs weleens zo zijn, dat in onze snel veranderende tijd het nog meer waar is dan toen.

Opruimen als geestelijke oefening

Zo krijgt dat opruimen opeens een geestelijke betekenis. Je moet kritisch naar je eigen werk kijken. Je moet schiften: wat heeft echt waarde? Zo begin je als een afscheid nadert terug te kijken, je begint je leven te evalueren. Als de ruimte inkrimpt, wat blijft van betekenis?

Ik weet van mensen die ik aan het einde van hun leven ontmoette, die me vertelden: het zijn uiteindelijk maar een paar dingen die ertoe doen: je allernaasten, een enkele herinnering misschien, en God. De rest was heel vaak toch: najagen van wind. Door de tijd wordt het achterhaald.

Het is niet onbelangrijk om dat onder ogen te zien. Het bevrijdt je ook van de zonde van het vastklampen aan wat niet blijvend is.

Schrijven voor Geandewei

Ik kan me voorstellen, dat een enkele lezer inmiddels wat nieuwsgierig geworden is: die artikelen die u geschreven hebt, gaan die ook weg? Gelukkig kan ik aan die vraag ontsnappen. Want die zitten grotendeels in mijn computer, en die gaat mee.

Maar of ze blijvende waarde hebben? Ik heb ze vaak intuïtief geschreven, door een gedachte die in mij opkwam, door iets wat ik las of zag. Ik heb wel altijd de hoop gehad dat er iets voor de Heer in zat. Maar als het oordeel van de tijd erover gaat... bij wat ik wegdoe zitten wel heel veel kerkbladen. Het strenge oordeel van de Prediker zal niet ophouden bij mijn schrijfwerk - over het maken van veel boeken is hij zeer duidelijk (Pred.12:12).

Het hemelse archief

Maar een puntje van kritiek heb ik wel: de Prediker kijkt wel erg naar het aardse alleen.

Pas aan het einde van zijn boek kijkt hij ook even voorbij het heden naar de eeuwigheid, en lijkt hij weet te hebben van het hemelse archief, waar ons aarde leven terug te vinden zal zijn, met Gods oordeel erbij (Pred.12:14). Veel zal misschien niet meevallen, maar er zal ook goeds in zijn.

Dat vind ik een hoopvolle gedachte. Niet dat het echt uitmaakt - ook schrijvers in een kerkblad moeten het van de genade hebben. Maar ik zou heel dankbaar zijn, als er af en toe iets was waar niet alleen een lezer, maar ook de grote Meelezer aardigheid aan heeft gehad.

Afscheid

Zo neem ik afscheid van dit deel van mijn werk. Misschien dat ik in de toekomst nog weleens iets zal schrijven als het zo uitkomt, maar de druk om op vaste tijden iets in te leveren gaat eraf.

Het heeft me altijd wel gestimuleerd, en soms ook verrijkt. Daarom was het mooi om te doen, en hopelijk soms ook van enig nut voor de zaak van God in de kerken. Ik ben dankbaar voor dit platform, en wens ons kerkblad ook in deze tijd vol verandering een goede toekomst toe.

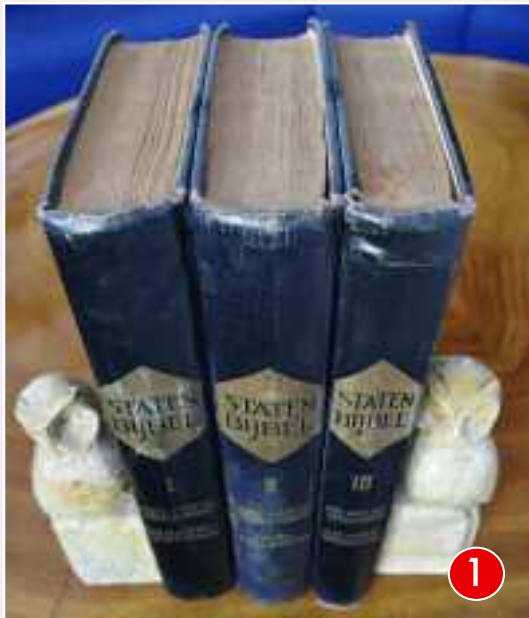
ds. Siep Boukes neemt op 30 mei afscheid als predikant van de Gereformeerde Kerk van Damwâld en als redactielid van Geandewei. In Geandewei 10 komt een afscheidsinterview

Pas aan het einde van zijn boek kijkt de Prediker ook even voorbij het heden naar de eeuwigheid, en lijkt hij weet te hebben van het hemelse archief, waar ons aarde leven terug te vinden zal zijn, met Gods oordeel erbij

Byldspraak - Willem Wilstra

It hat sa wêze moatten

1

5

1940 - Myn mem Loltsje wie boerefaam en ferloofd mei Mindert dy't boerefeint wie. Hy krige in kado fan har op syn jierdei: in nije útjefte fan de trije dielen *Statenbijbel* (1) Dat sil har wol in aardige duit koste hawwe. (2)

Dy 'trilogy' stiet no by myn de boekekast en selden sjoch ik deryn, want de skriuwtaal is net mear fan dizze tiid. Lit stean dat it foar de jongerein begryplik is. Dochs stiet der aardich mear yn as yn de hjoeddeistige bibels.

Wy binne grutbrocht mei in bernebibel dêr't de moaie tekeningen en skoalleplaten ús tige yn oanspreken. Guon (sneins)skoallen dielden saneamde 'beleaningplaatsjes' út, fan bibelske foarstellings om yn in soarte fan album te plakken. It grutste boek dat no yn 'e kast stiet is de *Biblica - Atlas van de bijbel*, ek mei prachtige platen en foto's.

2

'It hat sa wêze moatten', sizze myn maat Jurjen Cnossen en ik, want wat is it gefal? Hy hat ek in tige tsjok boek yn 'e kast stean mei âlde tekst út de *Statenbijbel*. (3)

It nijsgjirrige is, dat al dy teksten mei de hân skreaun binne, passend by in moai plaatsje. Dy bibelske foarstellings binne ea skildere troch de ferneamde Dútske keunstner Robert Leinweber (1845 - 1921) (5). Op internet binne no noch sokke albums en plateboeken te keap.

3

Dy platebibel hat foar de famylje fan Jurjen in bysûndere betsjutting. Sy buorken eartiids op it Goaiingahúster eilân yn de pleats mei de bekende namme 'De Roek'. (6) Dat wie dêr yn de oarloch fansels in gaadlik plak foar ûnderdûkers en dy wiene der dan ek by't soad. Bygelyks in joadin, Rebecca Elisabeth Kinsbergen fan Bussum. Se wie widdo fan Karel Vellema dy't al yn 1933 ferstoarn wie. Sy kaam yn 1942 en hat dêr ferskate jierren west. Foar de bern hjitte se 'tante Bussum'.

Letter hat sy as tank de platebibel brocht, dy't wierskynlik út har famylje kaam dy't yn in ferneatigingskamp omkaam wie. De nammen Lujzi en Mientje kin de famylje Cnossen net pleatse. Sels is Rebecca yn 1954 yn Bussum ferstoan, 68 jier âld. Boer Jan Cnossen hat noch nei har útfear west. Foar it krewearjen foar de joadske ûnderdûkers is der as tank dêrfoar in beam plante yn it Westerweel Woud yn Palestina. (4)

4

6

Boekbespreking

Door de tralies schijnt de zon

'Door de tralies schijnt de zon', zo luidt de titel van de biografie die eind vorig jaar is verschenen over Willem Santema (1902-1944), een van Fryslâns grootste verzetsstrijders uit de Tweede Wereldoorlog. Hij behoort tot het selecte gezelschap van nog geen honderd omgekomen mensen die met het Verzetskruis zijn geëerd.

door dr. Jan Dirk Wassenaar

Hij is niet zo bekend geworden als bijvoorbeeld Hannie Schaft en Johannes Post. Volgens de auteur van de biografie, Peter Bak, heeft dat te maken met het feit dat hij al aan het einde van 1943 gearresteerd werd, waardoor zijn 'verzetscarrière' relatief kort is geweest. Ook kan zijn inzet niet gerelateerd worden aan een in het oog springende daad, prestatie of gebeurtenis. Ondertussen heeft Santema wel zijn leven gewaagd voor en verloren aan de strijd tegen 'het Duitse heidendom' (Trouw). Het boek van Bak, die in 1999 promoveerde op *Trouw* als verzetsblad, is een waardig postuum eerbetoon.

Confessionele Vereniging

Willem werd in 1902 in een boerengezin in Scharnegoutum geboren als zoon van Tsjitje Santema en Gerbrig Santema-de Roos. Willem volgde de MULO in Sneek en de Rijkslandbouwwinterschool in Leeuwarden. In 1926 trouwde hij met Trijntje Atsma. Aanvankelijk runden ze een boerenbedrijf, later begonnen ze een radiozaak. Santema verhuurde daarnaast auto's, soms ook zichzelf als chauffeur. Het was dus een soort taxibedrijf. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog verhuisden de Santema's naar Sneek, waar ze hun elektrotechnische firma voortzetten en uitbreidden.

Al jong was Santema actief in het verenigingsleven, onder meer als voorzitter van de hervormde jongelingsvereniging Samuël. In die kring heeft hij onder meer betoogd dat de Doleantie betreurd moest worden. Waar geloofsovertuigingen botsten, diende de dialoog gezocht te worden, vond hij.

Al vroeg werd hij medewerker van het tweewekelijkse, landelijk verschijnende *Koers houden* ('blad voor jonge mensen ter verdieping van het historisch hervormd besef'). Die inzet hing nauw samen met zijn activiteiten als secretaris van de Provinciale Commissie van de Confessionele Vereniging. Als gemeenteraadslid voor de CHU, eerst in Wymbritseradeel en later in Sneek, manifesteerde hij zich als een principieel man, maar hij streefde altijd naar harmonie. Hij was zeker geen scheurmaker, hij wilde heel het volk en heel het land dienen. In alles werd hij gedreven door een romantisch-nationalistische geschiedenisopvatting in de geest van God, Nederland en Oranje, aldus Bak. Er zijn nog meer verenigingsactiviteiten van Santema te noemen: hij is in zijn jonge jaren hoofdleraar van een Friese leergang geweest, waarbij hij *It Fryske Réveil* van dr. G.A. Wumkes als lesstof gebruikte. En: spreker voor de N.C.R.V.-radio.

In het verzet

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog sloot hij zich aan bij het verzet. Hij zag die inzet als

een opdracht van God, het werk vereiste naar zijn mening zowel woord als wapen. In Sneek was hij een van de oprichters en tevens de leider van een verzetsgroep. In januari 1943 verhuisde hij naar Amsterdam. Hij werd een van de verspreiders van het illegale blad *Trouw* en in april van dat jaar een van de oprichters van de Raad van Verzet. Dat maakte hem tot een bijzondere figuur. Bak: 'Weinigen waren zowel tot op het hoogste niveau actief voor het orthodox-protestantse *Trouw* als de linkse Raad van Verzet.' In 1943 werden Santema en andere *Trouw*-verspreiders gearresteerd en naar kamp Haaren gebracht, in juli 1944 naar Kamp Vught. Op 9 augustus werd hij daar als een van de 23 terdoodveroordeelde *Trouw*-mensen terechtgesteld.

Groot geloofsvertrouwen

Op 9 mei 1946 mocht Trijntje Santema-Atsma het Verzetskruis in ontvangst nemen uit handen van koningin Wilhelmina. Ze maakte van de gelegenheid gebruik om de gebundelde elf gedichten aan te bieden die haar man in kamp Haaren had geschreven, en die nog tijdens de bezetting waren verschenen. Uit de pennenvruchten, spreekt – bij alle beklemming die er ook in te proeven is – groot geloofsvertrouwen.

De titel 'Door de tralies schijnt de zon' van het boek van Bak is ontleend aan het eerste gedicht, 'Snein yn 'e sel' / 'Zondag in de de cel'. Daarin vertolkt Santema zijn verbondenheid met het kerkvolk dat naar het huis van de Heer opgegaan is. Hij schrijft dan dat Gods zegen ook binnen de muren van de gevangenis te ervaren is. Dat neemt niet weg dat hij het in zijn geloof ook moeilijk gehad heeft. Het laatste gedicht heeft als titel 'Hwêrom?' / 'Waarom?' In de laatste strofe ervan verwijst hij naar Psalm 42. Hij eindigt met 'Betrou opnij dy oan de Hear! 'Hwêrom', det fregest dan net mear.' / 'Vertrouw je opnieuw toe aan de Heer! 'Waarom', dat vraag je dan niet meer.'

Bak heeft met *Door de tralies schijnt de zon* een prestatie van formaat geleverd. Hij heeft Willem Santema recht gedaan met een uitstekend gedocumenteerde biografie, hij heeft diens levensverhaal bovendien op een onderhoudende manier verteld. Ook Uitgeverij Noordboek verdient een compliment, voor de fraaie wijze waarop men het boek verzorgd heeft.

Peter Bak,
Door de tralies schijnt de zon.
Biografie van Willem Santema
1902-1944,
Noordboek, 18,90 euro

Geloofsgetuige

John Stott

We moeten niet vragen wat er mis is met de wereld. Die diagnose is al geleverd. We moeten eerder vragen wat er met het zout en het licht is gebeurd.

* 27 april 1921, Londen

† 27 juli 2011, Lingfield

John Robert Walmsley Stott werd bij zijn overlijden door de aartsbisschop van Canterbury geprezen als de man die het gezicht van de internationale evangelische beweging veranderde. Hij wilde dat het Evangelie alle gebieden van het leven raakte en was een gedreven uitlegger van de Bijbel.

Johns vader was een atheïst, zijn moeder bezocht de kerk. Op de kostschool werd hij in 1938 getroffen door een preek over de tekst uit Openbaring 3: 'Ik sta voor de deur en klopf aan'. Hij realiseerde zich dat hij Christus altijd op een armlengte afstand had gehouden. Dat zou veranderen. Stott studeerde Franse taal en theologie in Cambridge. In 1945 werd hij hulppredikant en in 1950 hoofdpredikant van de Londense All Souls Church, de kerk van zijn jeugd. Zijn hele leven bleef hij ongehuwd. Hij was een *Chaplain to the Queen*, een pastor voor de vorstin.

In 1966 tekende hij als voorzitter van een Britse nationale vergadering van evangelikalen verzet aan toen onverwachts de oproep klonk dat alle evangelicalen zich moesten verzamelen in één kerk. Stott wilde aan deze polarisatie niet meedoen. Een jaar later spraken evangelicalen binnen de Anglicaanse Kerk uit dat zij zich volledig wilden inzetten binnen die kerk. In 1977 was hij betrokken bij een belangrijke verklaring, die uitsprak dat diezelfde Anglicanen ook Rooms-Katholieken als broeders en zusters zagen.

Stott werd vooral bekend als de auteur van de *Lausanne Verklaring*. Hij en zijn vriend Billy Graham brachten in 1974 de Lausanne Conferentie tot stand, een beweging van kerken en organisaties die zich niet konden vinden in de koers van de Wereldraad van Kerken. Stott wijdde zich daarna geheel aan het internationale werk. Hij stimuleerde het ontwikkelen van cursussen over het geloof in een seculiere context. Zelf schreef hij ruim vijftig boeken, waarvan er veel ook vertaald zijn. In 2005 werd hij opgenomen in de lijst van het blad *Time* van honderd meest invloedrijke mensen.

Tegenover het christenzionisme stond hij afwijzend, want het ware Israël wordt gevormd door de gelovigen in de Messias, joods en niet-joods. En hij geloofde niet in de hel. Niet-christenen zouden bij hun dood eenvoudig ophouden te bestaan. Het verklaart ook iets van zijn gedrevenheid. Maar het is vast niet groot genoeg van God gedacht. En gelukkig blijken ook evangelische standpunten wel eens voor revisie vatbaar.

Harmen Jansen

Column Jannie Dijkstra

Op verlof

'Ik vraag aan de HEER één ding, het enige wat ik verlang: wonen in het huis van de HEER alle dagen van mijn leven, om de liefde van de HEER te aanschouwen, hem te ontmoeten in zijn tempel...' Psalm 27:4

Als ik dit schrijf ben ik in Nederland. 'Op verlof' noemen ze dat in zendingsland. Nee, het is niet alleen maar vakantie! Er is genoeg te doen en het kan ook vrij intensief zijn. Voor mij is dat ook niet anders. Het is een combinatie, zoals de organisatie dat zegt: een periode van rust en gelegenheid om mensen te bezoeken, om afstand te nemen van het werk, het werk te evalueren, te werken aan financiële ondersteuning en... te genieten van een bruine boterham met kaas. Nou, dat lekkere Nederlandse brood mis ik wel in Zambia!

Het is vreemd weer terug te zijn in Nederland. Ik kan jullie eerlijk zeggen dat ik de eerste week een misselijk gevoel in mijn buik had, een gevoel van nergens thuis horen. Het ene moment rijd ik door één van de armste wijken van Zambia en twee dagen later door het keurig georganiseerde Nederland waar geen 'nee' te koop is en waar mensen zich druk maken om niks (vind ik dan). Het voelt soms zó oneerlijk, kan ik jullie zeggen. En wat lijkt het werk wat ik doe in Zambia dan soms een onbegonnen zaak. Maar als ik daaraan denk, dan relativeer ik het ook snel weer en weet ik dat iedere druppel op de gloeiende plaat het dubbel en dwars waard is. God ziet het en Hij is met Zijn schepping begaan. Mijn werk doe ik voor God en diegenen waar het om draait. Dat is voor mij het belangrijkste en daar ben ik dankbaar voor.

Hoe kan ik binnen deze twee verschillende werelden de vrede en rust vinden, die ik zo nodig heb waar ter wereld ik ook ben? We weten dat God ons iedere dag weer uitnodigt om bij Hem te komen. We mogen in Zijn huis wonen, Zijn onvoorwaardelijke liefde aanschouwen en Hem ontmoeten in Zijn tempel. Toch kan dat alleen als we tijd inplannen voor God, alles aan de kant leggen en met Hem in gesprek gaan. Bij Hem mogen we die rust vinden en onze zorgen en angsten neerleggen. Hij zal ons rust geven. Maar om die tijd in te plannen vind ik vaak lastig, ook nu. Hoe gaat dat bij u?

www.jannieinmission.com

Gewone Duitsers in verzet Stille helden, zachte krachten -

In deze periode waarin we - zeer terecht - de herinnering levend houden aan geliefden, oorlogsslachtoffers en verzetshelden die in de Tweede Wereldoorlog voor het vaderland stierven, is het wel eens goed te beseffen dat ook in Duitsland zelf moedige mensen waren die zich van meet af keerden tegen het naziregime. Over enkelen van hen gaat dit artikel.

door Maurice C.J. Wielenga

We kennen natuurlijk de theologen Martin Niemöller, bisschop Von Galen en Dietrich Bonhoeffer, de man die gehoorzaamheid aan God stelde boven die van de overheid. Maar er waren in Duitsland ook gewone mensen die hun overtuigingen uitdrukten via stille protesten: hun geweten sprak niet direct via woorden, maar wel via hun daden. Voorbeelden hiervan zien we bij broer en zus Hans en Sophie Scholl uit München en bij de Joodse kunstschilder Felix Nussbaum.

Hans en Sophie Scholl

De studenten Hans en Sophie Scholl kwamen uit een christelijk-humanistisch milieu. Hoewel hun vader een overtuigd tegenstander van de nazi's was, werd Hans als vijftienjarige jongen vaandeldrager van de Hitlerjugend. Ook Sophie voelde zich eerst tot de nazi-jeugdbeweging aangetrokken. Maar ze raakten spoedig teleurgesteld door de gewelddadige en racistische incidenten en zochten andere wegen om hun overtuigingen te uiten. Toen ze in 1942 aan dezelfde universiteit in München gingen studeren, leerden zij daar studenten kennen die het nationaalsocialisme resoluut afwezen. Ze gingen daarop helpen met de verspreiding van pamfletten en werden lid van de verzetsgroep Weiße Rose. Ze riepen daarbij op tot geweldloos, stil verzet tegen het naziregime. Bij de verzetsgroep waren ook aangesloten de studenten Willi Graf, Christoph Probst, Alexander Schmorell en enkele professoren, onder wie Kurt Huber. Tussen juni 1942 en februari 1943 lieten ze maar liefst zes anti-oorlogspamfletten drukken. Die verspreidden ze in de grote Duitse en Oostenrijkse steden, van Hamburg tot Wenen. Ze lieten zich inspireren door katholieke en protestantse vormen van christendom, vrijheidsidealen en pacifisme.

In de val

Op 18 februari 1943 lieten Hans en Sophie Scholl, 24 en 21 jaar oud, in de hal van het universiteitsgebouw in München, vanaf het balkon van de bovenste verdieping, hun zesde pamflet naar beneden dwarrelen. Ze werden daarbij betrapt door de conciërge van de universiteit die lid was van de NSDAP. Samen met Christoph Probst werden ze overgeleverd aan de Gestapo. In de film *Sophie Scholl, die letzten Tage* zien we hoe ze door mannen met hoge zwarte hoeden worden weggeleid naar de gevangenis.

In een kale cel geworpen zeggen ze niet veel, mar hun ogen verraden hun gevoelens. Ze omarmen elkaar intens in de wetenschap dat dit hun laatste uren kunnen zijn. Vier dagen later, op 22 februari 1943, worden ze door de beruchte nazi-rechter Roland Freisler in een showproces tot de doodstraf veroordeeld. Ze worden weer door zwart geklede mannen met hoge hoeden naar de folterkamer geleid waar een geestelijke in toga aanwezig is om hen geestelijk te sterken. Ook zijn er ambtenaren van de gevangenis aanwezig, die later hun bewondering uitten voor de moed waarmee Sophie Scholl naar haar executieplaats liep. Dat wordt in de film op overtuigende wijze getoond. Haar laatste woorden voor ze onder de guillotine ging waren: 'Hoe kunnen wij verwachten dat gerechtigheid de overhand krijgt als er bijna niemand bereid is om zich individueel aan een rechtvaardige zaak over te geven? Zo'n fijne, zonnige dag, waarop ik moet gaan.'

Ook broer Hans en medestudent Christoph Probst werden hierna door de guillotine gedood. Hun laatste woorden waren: 'Es lebe die Freiheit!' en 'In wenigen Minuten sehen wir uns in der Ewigkeit wieder'. Het graf van de drie jonge studenten ligt op de begraafplaats Am Perlacher Frost, ten zuiden van München.

Hans en Sophie Scholl en Christoph Probst (vlnr)

laten we ze niet vergeten

Triumph des Todes - Die Gerippe spielen zum Tanz, Felix Nussbaum, 1944

In zeshonderd Duitse dorpen en steden is een straatnaam te vinden die aan Hans en Sophie Scholl herinnert. Zo zijn zij tot nationale helden geworden.

Felix Nussbaum

Ook Felix Nussbaum mag een stille held worden genoemd. Hij werd geboren in Osnabrück op 11 december 1904 als tweede zoon van de Joodse ijzerhandelaar Philip Nussbaum en diens vrouw Rachel van Dijk. In dit familieuw milieu waren kunst en muziek favoriet. Vader Philip, amateurschilder, wilde erg graag dat Felix kunstschilder werd en moedigde hem aan om het schildersvak te bestuderen. In 1928 was hij zover gevorderd dat hij zijn eerste solo-expositie hield in de Berliner Galerie Casper. Zijn werk deed sterk denken aan dat van Vincent van Gogh. In die tijd leerde hij zijn vrouw Felka Platek kennen, een Poolse schilderes. In 1933, het jaar waarin dat Hitler aan de macht kwam, vertrok Felix met zijn vrouw uit Berlijn met het wrange gevoel nooit meer levend naar zijn vaderland te zullen terugkeren.

Na een aantal omzwervingen vestigt het echtpaar Nussbaum zich in het mondaine Belgische Oostende, waar ze vier jaar doorbrengen. Het echtpaar verblijft in steeds andere pensions en voert strijd om verblijfsvergunningen. Daarom schildert Nussbaum een aantal keren een koffer met hoed en wandelstok vlakbij de deur, als om aan te geven dat hij ieder moment weer moet opbreken. Het valt hen niet mee de status van ongewenst emigrant te hebben. In zelfportretten maakt hij vanaf 1936 duidelijk dat zijn identiteit Duitser en Jood is. De thema's worden snel donkerder en onheilspellender, met dreigende wolkenflarden en rook. Op 10 mei 1940 is het zover dat hij door de Belgische autoriteiten wordt gearresteerd en vervolgens geïnterneerd in het Zuid-Franse kamp Saint Cyprien. Hier ziet hij schokkende tafereelen van gevangenen die in wanhoop

rondlopen en hun behoeften moeten doen in een oliedrum. Het echtpaar smeekt de autoriteiten om naar Duitsland terug te mogen keren. Het verzoek wordt toegestaan. Tijdens een oponthoud in Bordeaux weet hij met Felka te ontsnappen. Ze huizen later tijdelijk in een schuilplaats in Brussel, die door de verhuurder beschikbaar is gesteld. Op 10 juni 1944 wordt het echtpaar verraden en vanuit Mechelen met het laatste transport uit België naar Auschwitz gedeporteerd. Hij wordt, naar wordt aangenomen, op 9 augustus vergast.

Felix Nussbaum Haus

Sinds 1998 staat in Osnabrück de indrukwekkende nieuwbouw van het Felix Nussbaum Haus, ontworpen door de vermaarde Poolse-Amerikaanse architect Daniel Libeskind. In 2014 is daar nog een aanbouw bij gekomen. Kenmerkend voor Libeskind zijn de diagonale vensterbanen die dwars door de verdiepingen heen lopen. Niet minder dan tweehonderd werken zijn in de grote *Sammlung* te bewonderen.

Het meesterwerk van Nussbaum is wel de *Triomf van de Dood*, de Apocalyps, een beeld van de dood die op pauken, trompetten en bazuinen sinistere muziek maakt. De skeletten kleppen in hun ritmiek en boven is een vuurgoed te zien die de algehele vernietiging door het nazisme symboliseert. Dit meesterwerk wordt vaak vergeleken met het schilderstuk *Guernica* van Pablo Picasso. Beide werken refereren aan het einde van het menselijk bestaan. Daniel Libeskind heeft door middel van hellende, scheef lopende wanden en doodlopende gangen de verschrikkingen die de Joden moesten ondergaan treffend weergegeven. Osnabrück is in een dagje best te doen, het ligt maar anderhalf uur rijden vanaf de grens. Het Felix Nussbaumhaus is echt een aanrader voor na de coronabeperkingen.

Maurice Wielenga uit *Joure* is publicist en een vaste medewerker van *Geandeweï*

Diversen

Nijkleaster eert Jentsje Popma met boek en exposities

De Stifting Nijkleaster schenkt dit jaar bijzondere aandacht aan Jentsje Popma. Deze Leeuwarder schilder, glazenier en beeldhouwer hoopt op 30 september honderd jaar te worden. Nijkleaster, dat veel te danken heeft aan Popma, eert hem met

een boek over zijn leven en werk en twee exposities: een overzichts-tentoonstelling in de Grote Kerk in Leeuwarden en aansluitend een verkooptentoonstelling in de kerk van Jorwert. Op vrijdag 9 april was de aftrap van de activiteiten met de presentatie van het nieuwe logo van Nijkleaster, gebaseerd op het kunstwerk *de Hynstebloom* van Popma. Hij schonk dit werk in 2013 aan Nijkleaster. Na *de Hynstebloom* schonk Jentsje Popma in 2015 ook zijn atelier aan de Potmargewal in Leeuwarden en alle nog in zijn bezit zijnde werken aan de Stifting Nijkleaster. Een genereus gebaar om de realisatie van een fysiek klooster mede mogelijk te maken. Dat klooster lijkt er nu te komen: in de loop van dit jaar begint de restauratie en nieuwbouw. Op 29 mei, bij de opening van de tentoonstelling in Leeuwarden, verschijnt het boek *Jentsje Popma, kunstenaar met een missie* (uitgeverij Noordboek) met daarin naast een biografie een selectie van 75 afbeeldingen, die het werk van Popma in al zijn verscheidenheid laat zien. Het boek is alvast te bestellen op de website nijkleaster.frl/jentsje-popma-100. Als dank krijgen vroege kopers een set van zes Ansichtkaarten met schilderijen van Jentsje Popma cadeau. Deze actie geldt tot 15 mei 2021. De tentoonstelling is (onder voorbehoud van de coronamaatregelen) tot en met zaterdag 2 oktober te bezoeken.

Online Pinksterconcert van Noorderlicht Kids op 19 mei

De NoorderLicht Kids, Elly Zuiderveld en André van der Weide (Damwâld), bekend van de actie *Bootje van Papier* en de *Daarom Kerst-cd*, geven op 19 mei een online pinksterconcert met als titel *Feest van Hoop*.

Het is het derde van drie online-concerten rondom Pinksteren van Kerk in Actie. Het eerste was op 5 mei (terug te kijken tot en met 9 mei) met Marcel en Lydia Zimmer, het tweede op 12 mei (t/m 16 mei) met kindertheater Over schapen enzo van Ilse Bevelander en Anneke Doest. De concerten zijn gratis te bekijken, maar je moet wel even een gratis ticket aanvragen via www.zingenindekerk.nl

VOLGENDE KEER in Geandeweï

Afscheidsinterview met ds. Boukes

